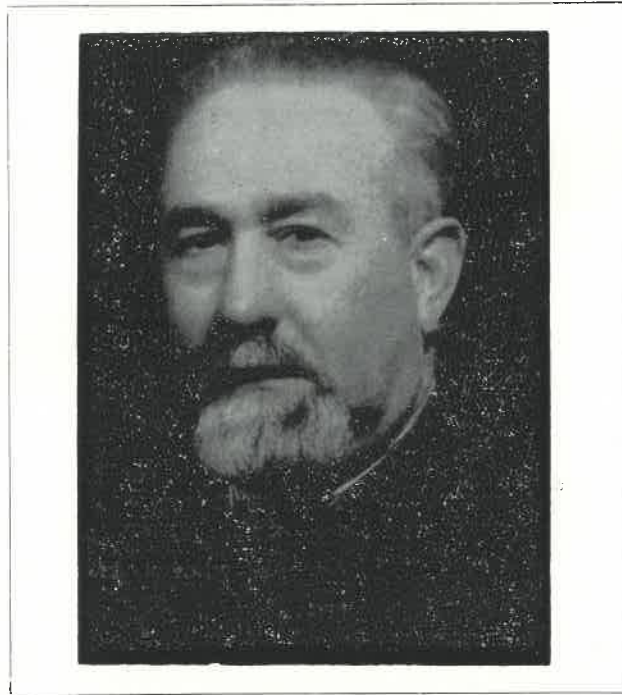

In memoriam
UDC (614.253)

PRIM. DR MED. ŽARKO FOGARAŠ (15. III 1879 — 30. X 1985)

Žarko Fogaraš rođen je 15. III 1897. god. u selu Tarašu u Bečkerečkom (kasnije Petrovgradskom, sada Zrenjaninskom) srezu. Otac mu je bio službenik, kasnije beležnik u selu Bašaidu u Banatu, a majka domaćica.

Fogaraši potiču iz porodice poreklom iz grada Fogaraša u Endelju. Jedan od predaka, za vreme bune Hora i Kloška Fogaraša, 1794. god., prebegao je u Banat kao mlad čovek u selo Begej Sveti Đurađ, raniji Sentđurađ, gde se oženio ćerkom srpskog pravoslavnog popa i postao Srbin. Jedan od Fogaraševih, kad je izbila Mađarska buna, aktivno je učestvovao u borbi protiv Austrije.

Prim. dr Žarko Fogaraš

Žarko je svršio osnovnu školu u Bašaidu, i to srpsku školu. Gimnaziju je počeo u Segedinu, no pošto je izbio I svetski rat 1915. god., iako još čak, mobilisan je u 29. regimentu i iste godine poslat na front u Galiciju. No 1916. god., početkom februara, zarobljen je od Rusa i prebačen u logor u Kijev. Tamo se pojavio srpski poručnik Komnenović, koji je imao zadatak da radi na sakupljanju dobrovoljaca iz redova zarobljenika za srpsku vojsku, koja je posle prelaska Albanije i reorganizovana, bila na položajima Solunskog fronta. Bio je tada obra-

zovan I srpski dobrovoljački odred, koji je prerastao u I srpsku dobrovoljačku diviziju. Žarko se odmah, sa svojim sunarodnicima i prijateljima, i svojim drugom Simom Grozdanićem (kasnijim profesorom Univerziteta u Beogradu), prijavio kao dobrovoljac. U jedinicama ove divizije učestvovao je tada u borbama na frontu u Dobrudži. Po obustavi borbi, pripadnici ove I srpske divizije čekali su u Rusiji (u kojoj je tada predsednik Vlade bio Kerenski) dalju sudbinu. Kako je bila pala odluka da se divizija prebaci na Solunski front, bila su obrazovana dva ešalona. I dok se prvi ešalon preko Murmanska probio, drugi, u kome je bio Žarko, zbog izbijanja Oktobarske revolucije, koji je bio stigao do poluostrva Kola, morao je da se vrati natrag u Odesu. U toku ovog prebacivanja, u veoma teškim uslovima, Žarko se razboleo od zapaljenja pluća, i bio prebačen u Vojnu bolnicu u Petragradu (sada Lenjingradu). Za to vreme je bila rasformirana I srpska dobrovoljačka divizija. Čim je ozdravio, Žarko se javio Poslanstvu Srbije. Tamo se sreo i zbližio sa bivšim šefom Štaba divizije majorom Vojinom Maksimovićem (kasnijim divizijskim generalom b. Jugoslovenske vojske). Sprijateljio se i sa Petrom Nikezićem (ocem Marka Nikezića), koji je radio u Poslanstvu uz delegata Crne Gore (Srbija i Crna Gora, iako tada dve nezavisne države, imale su jedno zajedničko poslanstvo).

Posle Oktobarske revolucije, Poslanstvo Srbije je bilo prebačeno u Moskvu, a s njim i srpski vojnici. U prvo vreme kretanje im je bilo ograničeno, ali kasnije, na intervenciju Lenjina, dobili su „udostoverenje“ da se kao građani Srbije mogu slobodno kretati. Čekalo se rešenje daljeg statusa srpskih vojnika, odnosno dozvola za njihov povratak u Srbiju.

U toku zime 1918/1919. god. Žarko je pokušao da izađe iz Rusije preko Ukrajine, gde je vladao tada Petljura i razni atamani. Tu se Žarko razboleo od pegavca i ležao je opet u bolnici, a 1919. god. u proleće, po oporavku, došao je do Pešte, gde je bila Srpska vojna misija, u kojoj je bio bivši komandant Đačke čete major Bodi (kasnije srpski general). Tada je dobio putne isprave za Beograd. Došavši u proleće u Beograd, javio se Ministarstvu vojske i odmah bio demobilisan. Vratio se u Bašaid, gde oboli od povratnog tifusa. Po ozdravljenju 1919. god. u jesen javio se gimnaziji u Velikom Bečkereku i 1920. god. položio veliku maturu. Oktobra 1920. god. upisuje se na Medicinski fakultet u Ljubljani, koji je tada imao samo četiri prva semestra, a kasnije je prešao na studije u Beograd, gde je diplomirao na Medicinskom fakultetu 1930. god. Kao apsolvent za vreme studija je radio kao demonstrator na Infektivnoj klinici, koja je bila tada osnovana od prof. dr Koste Todorovića. Posle lekarskog staža od godinu dana u Beogradu, dobija od Lekarske komore iz Novog Sada pravo privatne lekarske prakse i odlazi u selo Lokve (ranije Sent Mihalj) za opštinskog lekara. Pošto nije bio u volji tadašnjih vlasti, pretvore to mesto u banovinsko, a Žarko dobije otpust iz službe. 1936. god. pređe u Alibunar, kao privatni lekar, a posle mu dr Aron Pešić iz Velikog Bečkereka ponudi mesto željezničkog lekara u Alibunaru. Dolaskom na vlast Udružene opozicije, bude postavljen na upražnjeno mesto sreskog lekara u Alibunaru.

Za vreme okupacije, bio je uhapšen u Alibunaru 25. V 1942. god od Gestapoa zbog pomaganja NOP i zbog povezanosti i saradnje sa Žarkom Zrenjaninom-Učom. Preko Žarka su išle veze za odlazak u partizane i pozadinske veze. Pošto je bio uhapšen, Gestapo ga je odveo u Osnovnu školu u Alibunaru, gde je bio mučen i tučen po celom telu, dok se nije onesvestio. Posle polivanja vodom došao je k svesti i to se ponavljalo više puta. Tom prilikom bila je uhapšena i njegova supruga Lepa, kao i sestrić Žarka Zrenjanina, koji se kod njih krio pola godine, i još šestoro za koje su sumnjali da imaju veze sa njim.

Pošto je sve to izdržao i nije niko kao ni on ništa priznao, ostali su bili pušteni, a Žarko je ostao sam u zatvoru sa Slovakom Janom Pirktorom, koji je potom bio pušten, a Žarko prebačen u Županijski zatvor Okružnog suda u Bečkerek (Petrovgrad), a posle pod brojem 54 prebačen u Bečkerečki logor. Iz Bečkereka 1942. god. u kasno leto, jednu grupu od 50-60 logoraša prebacuju na ostrvo kod Kličevca, na krčenje šume, ali sa neizvesnošću za budućnost. Prilikom obaranja jednog velikog drveta, Žarko je video da će ono pasti na jednog stražara i viknuo mu da se sklone (jer da je taj stražar poginuo, streljali bi sve prisutne). Posle nekoliko dana, taj stražar Nemač, u poverenju kad su bili sami, rekao mu je: „Danke Doktor!“ i dobio se utisak da je taj stražar učinio da su zatvorenici vraćeni u Bečkerek. To je bilo u jesen 1942. god. U Bečkerečkom logoru lečio je

zatvorenik, a 1943. god. februara meseca, prebace Žarka u Beograd u zloglasni zatvor Gestapoa u Aleksandrovoj ulici (sadašnji Bulevar revolucije), a posle mesec dana u logor na Banjici. Na Banjici je Žarko imao sreće, bio je dodeljen na rad u bolnicu, gde je bio i dr Bukić Pijade kao lekar (brat od strica Moše Pijade). U leto 1943. god. trebalo je da pregleda komandanta logora Nemca Fridriha, kome je posle pregleda zabranio da uzima neke lekove i alkohol, i osim toga dao mu nove lekove i odredio mu dijetu. Nakon ozdravljenja, posle nekoliko dana, pozvao ga je komandant Fridrih kod sebe i rekao mu: „Doktor, Sie haben meine Ehre gerätet für mein Leben. Danke, für Kopf, Leben für Leben!“ Na to je Žarko odgovorio: „Vi biste svakako mnogo više uradili za vašu otadžbinu nego što sam to ja uradio“. Posle nekoliko dana, opet ga je pozvao komandant Fridrih i pocepao dosije optužbe protivu Žarka. No ipak 1944. god. u jesen Žarko je deportovan u Mathauzen u centralni logor.

Iz knjige dr Svetislava Živkovića, lekara, koji je i sam bio u logoru sa Žarkom, a koja nosi naziv „U Mathauzenu“, opisane su grozote koje su preživeli logoraši od Banjice do Mathauzena. Tu je pisano i o dr Zarku Fogarašu, kao jednom od glavnih aktera u logoru, gde se njegov patriotski lik i karakter verno ocrtava, jer je igrao vidnu ulogu u raznim akcijama protiv okupatora. U zapisniku „O organizaciji pobune u logoru u Lincu“, jednom od ogranaka logora Mathauzen, koji je sastavljen od Redakcionog odbora logoraša, u kome su učestvovali dva Jugoslavena (jedan od njih je bio Žarko), tri Rusa, dva Čeha, jedan Francuz i jedan Nemač iz Austrije, u tom štampanom i fotokopiranom Zapisniku, komunista Darko Čirković, koji je bio veliki logorski organizator i propagator, sa mnogo pohvala govori o dr Fogarašu, koji se prihvatio da leči sovjetske zarobljenike u logoru sa puno požrtvovanja i mnoge je spasao smrti, dajući im bolovanje, odmor, oslobođenje od radova, i sl. sve u dogovoru sa Čirkovićem. Žarko je bio član ilegalnog internacionalnog komiteta u logoru, koji je rukovodio mnogim akcijama. Tako je Žarko bio jedan od organizatora pobune u delu logora Mathauzena u Lincu III, u kojoj su učestvovali Rusi, Jugoslaveni, Bugari, Česi i Poljaci. Danko Čirković je preko Bugara bio nabavio oružje. Imali su radio, koji je nabavio jedan Čeh. Ova pobuna, koja je bila dobro organizovana za begstvo, nije uspela, jer su ih preduhitrili iz drugog dela logora, zbog čega su bile pojačane straže i u njihovom delu, te tako nije bilo moguće izvesti namerevanu zamisli u delo. Treba dodati da je Žarko sa još nekolicinom pokušao da pobegne iz voza, kad su putovali za Mathauzen, kada je on takođe bio jedan od glavnih organizatora. I ovde su njihovu namenu preduhitrili zatvorenici iz drugog vagona, koji su većim delom i pobegli, ali su skrenuli pažnju nemačkih stražara da pojačaju budnost na ostale vagone, te time onemogućili Žarkovoj grupi da pobegne.

Žarko je bio i savestan i dobar patriota i hrabar čovek, što se može da vidi i iz toga, što je odbio da izvrši odluku komandanta logora u Mathauzenu, da sve nepokretne i nesposobne za rad bolesnike usmrti sa ostalim lekarima davanjem injekcija benzina u vene. Žarko je to odbio iako je znao da ga čeka sigurna smrt zbog neizvršenog zadatka Uprave logora. Šta više, on je govorio mladim lekarima, koji su bili sa njim u logoru zatočeni: „Deco, na vas će se sigurno varšiti pritisak da izvršite ono što smo mi odbili. Vi ste mladi, možete se pokolebati, ali, upamtite, ako to uradite, vašu slabost pokoljenja vam neće zaboraviti. Bolje ići u smrt, nego nositi žig večne sramote!“

Žarko je pomagao našima, ali i Rusima i Holandanima i Jevrejima, i isto tako pružao svakom pomoć, kome je tamo često bila potrebna. Zato su ga svi voleli. Tako su ostali kao uspomena crteži, koji su mu logoraši povodom njegovog rođendana poklonili. To su bili Rusi, Poljaci, Mađari, Nemci-antifašisti, Česi i dr. To je Žarko čuvao kao majsvetiju uspomenu na svoje logoraške dane. Ovi skromni crteži na običnoj hartiji, svedoče o velikoj ljubavi koja je bila između logoraša, koje je vezivala jedna ideja i iste muke. Dr Živković iznosi divno o međusobno toploj ljubavi i solidarnosti između logoraša, o njihovim patnjama, nadama, planovima, pokušajima begstva, uspesima i neuspesima. U jednoj rečenici dr Živković kaže: „Kroz zajedničke nevolje i smrt drugova, iznikle su veze, koje inače nikad ne bi ponikle. Ovaj život u logoru zbijenih kandidata smrti, ta tesna povezanost od zore do mraka, od večeri do jutra, otkrivala je do sitnice i telo i dušu.“

Težak je i slavan put bio dr Zarku Fogarašu. Kao lekar, kao čovek, kao patriota i humanista, on se upisao u plejadu zaslužnih lekara patriota ovoga kraja, njegovog voljenog ravnog Banata. Njegovo putovanje u neizvesnost, iz zatvora u

Zrenjaninu do Banjice, a posle iz Banjice u Mathauzen, zvuči kao jedna slavna ali mučna epopeja jednog lekara, koji je odbio da ubrizgava benzin u vene logorskih zatvorenika u cilju uništenja iako je takav postupak bio sličan samoubilačkom pokušaju. Taj lekar humanista i borac znao je da bude hrabar i da razoruža SS grupu (stražara u logoru 1945. god., kada je u osvitku slobode pretila opasnost od zlikovačke odmazde nad goloruškim logorašima, pred kojima je dolazila sloboda. Žarko je nosilac najvišeg ordena Holandije za zasluge u lečenju holandskih zarobljenika logoraša. U njegovoj kolekciji uspomena iz logora, nalaze se mnogi crteži logoraša raznih nacionalnosti, Rusa, Španaca, Holandana, Poljaka, Čeha, Austrijanaca, Nemaca, Jevreja, koji su mu prilikom njegovog rođendana čestitali sa izrazima zahvalnosti na njegovom zauzimanju oko njihovog lečenja i sa simpatijama koje su gajili prema njemu i njegovom čovečanskom odnosu prema njima. Na tim crtežima nalaze se i tople reči i vatrene želje o skoroj slobodi, koja će neminovno doći, te što skorijem srećnom vraćanju u otadžbinu kod dragih, kao i željom da se stvoreno prijateljstvo u najtežim danima i dalje održi. Sadržaj crteža je odisao željom da više ne bude rata i da ljudi nikada ne osete te grozote koje su oni logoraši doživljavali. Ne može a da se ne istakne i jedan crtež na kome je naslikano rusko selo u zoru, koje su potpisali ruski zarobljenici kao poklon uz izraze koji su tako obični ali toliko čovečni, sledećeg sadržaja: „Dragi doktore Žarko, želimo vam od sve duše mnogo godina života i da radite na korist čovečanstva, na način kakav smo mi videli u vašoj ličnosti. Mi vidimo da vi niste samo doktor, nego i prijatelj i drug, koji u svakoj nevolji pruža svoju čvrstu ruku. Mi, grupa ruskih vojnih zarobljenika, iskreno vam zahvaljujemo i uvek ćemo se smatrati prijateljima s ljudima koji naseljavaju Crveni Balkan. Mi se ponosimo sa vama, a uspomena na vas duboko će se čuvati u našim srcima“; a posle slede potpisi. Ovo je sastavljeno 15. III 1945. god. U Mathauzenu, povodom 48 godina rođenja Žarka.

Posle oslobođenja Mathauzena od strane Amerikanaca, Žarko dolazi u Beograd, gde postaje upravnik Klinike i instituta Medicinskog fakulteta i bivše Opšte državne bolnice, a posle odlaska u Pančevo, sve do penzije.

Odlikovao je našim Ordenom zasluga za narod i visokim Holandskim odlikovanjem Oficirskog reda Ordena Oranž Nasao.

Dr Fogaraš je bio čovek široke kulture, interesujući se za mnoga pitanja, ali, iako je bio Srbin, poštovao je dostignuća ljudi svih narodnosti u Banatu, i od njih bio poštovan i voljen.

Voleo je i interesovao se i za istoriju naše opšte i zdravstvene kulture, i bio član Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije (sada Saveza), član Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Srbije i član Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Vojvodine. Bio je član Srpskog lekarskog društva u Beogradu i Društva lekara Vojvodine u Novom Sadu.

Kao lekar bio je veliki praktičar, bavio se opštom praksom. Posebno ga je interesovalo pitanje lečenja karcinoma, pa je revnosno pratio svu stranu i našu literaturu po ovom pitanju. Imao je i ideju da se, pored drugih načina lečenja i svetski poznatih preparata primene i biljni ekstrakti (on je pretpostavljao da bi takva biljka mogao biti *Solanum glycopersicum*).

Koliko je dr Fogaraš bio poznat i priznat kao čovek i lekar, dokaz je i velelepni ispraćaj od stanovnika iz njegovog voljenog grada Pančeva i okolnih sela, na koji su došli seljaci i inteligencija, radnici i logoraši preživeli sa Banjice i iz Mathauzena, srpski dobrovoljci sa Dobrudže, zatvorenici Petrovgradskog (Zrenjaninskog) zatvora (kojim je komandovao zloglasni Špiler, šef policije i Gestapoa za vreme okupacije), Nedeljni list „Pančevac“, koji izlazi u Pančevu, a koji ima slavnu revolucionarnu tradiciju (počeo je da izlazi 1869. god. i koji je prvi objavio 1871. god. „Manifest Komunističke partije“), pored opširnog članka posvećenog životu i radu dr Zarka Fogaraša, objavio je i feljton u nastavcima o svome vrsnom građaninu, saradniku Zarka Zrenjanina-Uče, Strahinje Stefanovića, Dejana Brankova, Lidije Aldan, i drugih poznatih komunističkih organizatora borbe protivu fašizma i okupacijskih vlasti. Mučenja u Bečkerekom (Petrovgradskom) zatvoru od strane Gestapoa, ni Banjica ni Mathauzen, nisu slomili duh Zarka Fogaraša, niti je on pokleknuo pred okupatorom niti mu se potčinio (iako je imao za to osnove jer je dobro vladao i nemačkim i mađarskim i rumunskim jezikom) već se držao onako kako to pravom patrioti i humanisti i priliči, ne odavši nikoga od onih sa kojima je saradivao.

Prim. dr Žarko Fogaraš se časno odužio svome narodu i verno išao putevima svojih ideala za vreme najkritičnijih dana naše novije nacionalne i socijalne istorije.

Premинуo je 30. X 1985. god. u Pančevu, ubrzo posle posete koju je on želeo a koju su mu učinili predstavnici Predsedništva Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Srbije, inače njegovi prijatelji.

Kremiran je 1. X 1985. god. u beogradskom krematorijumu, a sahranjen na groblju u Pančevu.

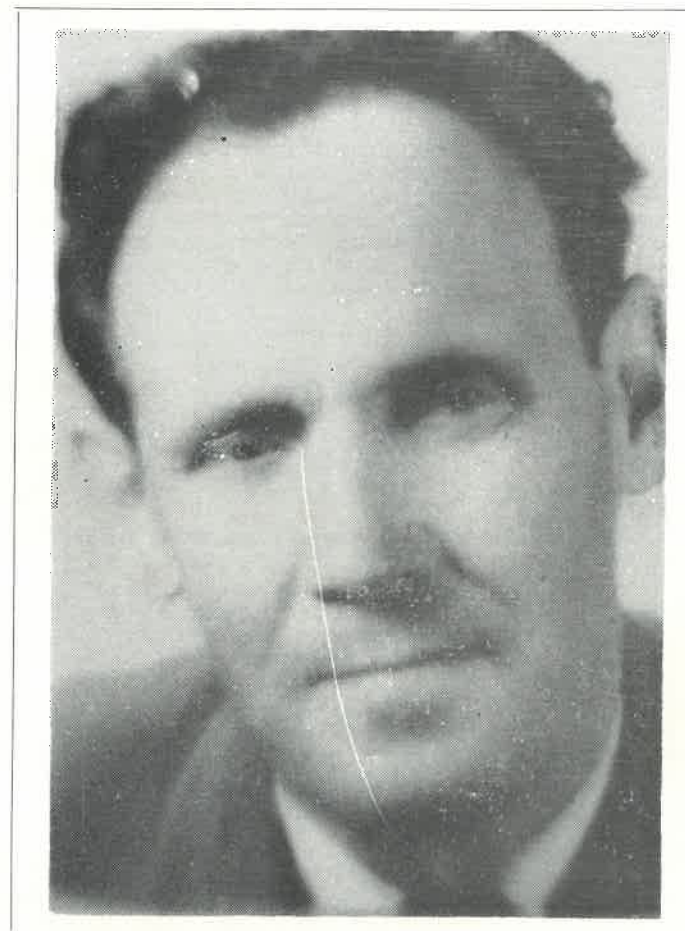
Prim. dr Miša SUBIĆ

In memory
UDC (614.253)

DOC. DR VET. VELIMIR F. ZAVRNIK
(15. V 1916 — 6. VII 1986)

Velimir Zavrnik se rodio u Bečuf 15. V 1916. god., kao sin ugledne porodice prof. dr Frana Zavrnika, poznatog našeg nastavnika i naučnika u oblasti veterinarske medicine.

Studije je završio na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu 1940. god.

Doc. dr Velimir F. Zavrnik

1941. god. napustio je ustaški Zagreb, i prebegao u Srbiju, kao i mnogi drugi Slovenci. Zaposlio se kao veterinar u „Ergeli Ljubičevo” kod Požarevca, i tu radio i živeo.